

BAKA HIÁNYA

*Miben érezhető a költő hiánya, akár személyesen, akár versei által?
Erről kérdeztük Baka egykori barátait, irodalomtörténészeket.*

„Hiányzik a magyar irodalomból...”

Baka hiánya egyrészt egy tehetségnek, egy alkotó embertípusnak a hiánya, hiszen nem lehetnek újabb versei – mondta *Ilia Mibály* irodalomtörténész, az SZTE-BTK Modern Magyar Irodalmi Tanszék docense, a Tiszatáj egykori főszerkesztője.

– Személyesen pedig egy mindig figyelő, barátkozó természetű ember hiányzik; emlékszem, ahogy már hallgató korában hozta az írásait. Ritkán fordul elő, hogy ha az egyetemi hallgató hoz egy kéziratot, így lehet érezni a benne mozgó tehetséget, a „Géniusz száll”-t. És hiányzik az a kissé apraxiás figura, aki egy szatyorral a Tisza-parton mindig gyalog megy be a Kincskereső szerkesztőségébe, aki kissé mororván beszél valamiről, ami nem tetszik neki. Ezzel a vitára mindig kész, ugyanakkor hallatlanul szeretetre vágyó emberrel beszélgetve érezni lehetett, hogy a barátságot szinte minden alkalommal meg kell erősíteni. Egyrészt tehát hiányzik a magyar irodalom színpadából valaki, másrészt hiányzik egy barát. Tudom, hogy egy bizonyos idő után, amikor már mi is kihalunk, elvész majd a dolognak a személyessége, és a Baka-életmű átke- rül az esztétika, az irodalomtörténet-írás, a kanonizáció szférájába, tudom, hogy ott majd helyet keres magának, és véleményem szerint helyet is fog találni. De számom az utódokat és a későbbiek, mert a személyességet, az emberi gesztust ők már nem fogják érezni. Ugyanakkor a kortársak, a közeli ismerősök, a barátok hajlamok a kultuszra. Én nem vagyok kultuszpárti. A műnek a kultusz kárt szokott okozni, mert eltereli a figyelmet az esztétikai értékekről. De mégis emberek vagyunk, és ha ismertünk egy szerzőt, gyakran másképp, a személyességen keresztül olvassuk a művet. Tudom, hogy ez torzít, de embervoltunkhoz hozzátartozik.

Hiányzik a magyar irodalomból az a típusú költő, aki hallatlan akribiával ügyel a formára, ismeri a verstant, aki a régi magyar irodalom fordulatait, szokásait egyszerre tudja használni a kortárs magyar nyelvvel. Hiányzik valaki, aki a zenét ilyen intenzíven befogadja, és visszaadja a verseiben. Az is hiányzik, hogy valaki komolyan veszi az alteregót. És hiányzik a nagy orosz irodalomnak az a mély, szinte vallásos átérzése, ami őt jellemezte, és ez nem csak a régi orosz irodalomra vonatkozik, hiszen ő akkor volt Szentpéterváron, amikor szamizdatban terjedt a modern orosz irodalom. Baka jól beszélt oroszul, fordított, ez is hiányzik. És az is, hogy valaki, ahogy Tolnai Ottó mondta egyszer, ezt az infernális világot, a szenvedést szépen írja meg. Mindezt ő a formára értette, a válogatott ízlésű szokásokról. Érdekes, hogy Tolnai, aki a költészet egy teljesen más útját járja, nagyon jó barátja Bakának. Ez a két pólus állandóan közel- ledett egymáshoz.

Van egy kis lelki defektusom is Baka elmenetelével kapcsolatban: igazából nem tudtam róla még írni. Egy nekrológot csak, mikor meghalt. De abban a pillanatban, mikor azt írom: Baka István, a fehér papíron megjelenik Baka a szakállal. Elém tolu az esendősége, a betegsége, a szegénysége, a küszködése, az egész irodalmi

életbe való bekerülésének a története. Valahogy a fizikai létével áll a mű és köztem. Ami néha nagyon jó; álmodni szoktam vele.

Baka kanonizálódni fog a magyar irodalomban. A műve dolgozik ezen tovább.

Nem búcsúzik a trópusoktól

Baka István az egyetemes létösszefüggések lírikusa, aki a betegséggel küzdve, a testi szenvedés kínjait viselve az idő könyörtelensége elleni panasszá formálta az egyéni élet tragédiáját – mondta el a Szegedi Egyetemnek *Olasz Sándor* irodalomtörténész, az SZTE BTK Modern Magyar Irodalmi Tanszék docense, a Tiszatáj főszerkesztője.

– Az eltökéltségig konzekvens erkölcsi tartás Baka István költészetében a mesterség fegyelmének erkölcsével találkozunk. Amikor az újabb lírában oly sok az esetlegesség, s az akarva-akaratlanul odavetett mondattörmélék gyakran már megírásakor érvényét veszti, akkor ebben a nagy relativizálási igyekezetben Baka versei újra megerősítik, hogy korszerű nem csupán az éppen divatos lehet. Ő a nyelvi töredezettséggel és dekomponáltsággal a nyelvi megalkotottság mivességét és a kompozíció fegyelmét állítja szembe. Nem búcsúzik a trópusoktól, sőt, egyre sokrétűbb metaforákat teremt. Ugyanakkor a látomásos képi-metaforikus módszer gyakran ötvöződik egy sűrítő, összefoglaló, egzisztenciálisan konkrét összefüggéseket megvilágító, ha úgy tetszik tárgyi- as írásmóddal.

Egy utolsó bölény

Darvasi László író szerint a klasszikus költői szerepek az egyik utolsó nagy képviselője Baka.

– Az efféle magatartás nagyszabású és egészben vizsgálja az életet. Efféle nagy, klasszikus költői szerepet töltött be mondjuk *Orbán Ottó*, *Petri György* vagy *Csoóri Sándor*. Tulajdonképpen ehhez a vonalhoz tartozik Baka is. Ezek a költőink, mint utolsó nagy bölények, kihalnak, és ha most megnézzük, hogy milyen nagy költői teljesítmények vannak, akkor azt látjuk, hogy azok nem az összerakással, nem az egész megszólításával próbálkoznak, hanem inkább a szétszedéssel, a dekonstrukcióval. Nézzük meg például Tolnait, Tandorit vagy Oraveczet. A maga nemében Baka egy utolsó nagy bölény volt, akiben mindig megvolt a személyes érintettség szorongása. Ez a személyes érintettség kezdetekben inkább a nemzeti elkötelezettség vagy a hazafias típusú problémák újrastésével jelent meg,

és amikor igazán meg lett érintve az élete, a sorsa a betegség által – nem is tudom, hogy jó-e ezt így mondani – de ezzel lett tulajdonképpen nagy költő. Előbb kezdett el saját magáról beszélni, és minden csak ezután következett. Sors, isten, angyal, haza, kiszolgáltatottság, ésatöbbi. Baka egyébként fenntartással fogadott mindenféle politikai irányultságot a rendszerváltás után is, morgott is, olykor türelmetlen volt, vagy elfogultnak tűnt, ám az az érdekes, hogy szinte mindenben őt igazolta az idő.

A mű marad

Baka István személyes hiánya mindenkinek, aki közelről lehetett tanúja az életének, azt a fájdalmat okozza, ami minden szerettünk távozásakor elér bennünket – vallja *Balog József*, az SZTE BTK Médiatudományi Tanszék oktatója, a MASZK Egyesület elnöke.

– Egy nyilvános beszédnél azonban nem a személyes tér érdekes, ahogy egy költő életmű megítélésakor sem érdekes a személyes ismeretség. De azoknak, akik ismerték, ez a személyes rész fájdalmasabb és élőbb, mint azoknak, akiknek a költészetével van jelen, hiszen ez a jelenlét, tételezzük fel, örök: a mű marad. Hogy aztán milyen irodalmi égbolt alá kerül az irodalmi korpusz a halál után tíz évvel, az már más kérdés. Bár nekem nem dolgom vagy tisztém, hogy megállapítsam, de van róla véleményem, hogy ki hiányzik a magyar irodalomból. Ő nagyon hiányzik. Mikor a halála után néhány héttel különböző módokon felbukkant, kiállításokon, emlékesteken, vagy az évek során versmondó versenyeken, mikor a jelenlétét valamilyen művi akcióval generálta tovább a világ, akkor arról beszélt *Lengyel András* irodalomtörténész, hogy minden írói életműben a halál után jön egy purgatóriumi lét: eltelhet öt-tíz-tizenöt, húsz év, mikor az életmű nem dolgozik. Istvánnal szerencsére nem ez történt, hanem inkább az, hogy néhányan behatoltak az életművébe, és egyre újabb és újabb dolgokat állapítottak meg, de ez az alapinstrukciókon nem változtatott. Ezeknek a verseknek a tere etikai és esztétikai magatartást jelöl ki.

Ez egy nagy költészet, több periódussal. Lezárt, kerek egész életmű – ahogy vizsgálatként szoktunk mondani.

Ami eltűnt vele, és nem lesz többé a magyar költészetben, az a közéleti szerepből, a személyes maszkváltásokban és az istenes versekben kikovácsolt nagyon erős, kritikai magatartás a fennállóval, a hazuggal, ez etikátlannal, a kibírhatatlannal, a magánnyal, a kitaláltsággal szemben. Ő nem Hamlet, hanem a bohóc, vagy Sztjepan Pehotnij, a baka, közkatona, akinek minimum tábornoki erényei vannak. Költészete a pusztulásban nyerte el azt, ami nem tervezhető egy költészetben. Ilyen szempontból ez egy valóban lezárt és vitathatatlan életmű, ami megkapta azt a sziklaszilárd személyes burkot, amit aztán mindenki törjön fel úgy, ahogy tud. Valaki csak azzal, és ez éppen elég, hogy újraolvassa a verseket.

Minden ilyen emlékezés vagy ke- rek évforduló alkalom arra, hogy legyen, de egyébként meg van. Kinek- kinek, ahogy, de van.

Összeállította: Turi Timea

A TÉMA

AZ EMLÉKEZÉS NEHÉZSÉGEI

Amikor Baka István halálának évfordulója alkalmából meg akartuk szólaltatni az őt ismerőket, Tolnai Ottót is megkerestük, aki eltérő költői alkata ellenére is szoros szálakkal kötődik Bakához; a szekszárdi emlékszóba megnyitójára, úgy hallani, különösen szép beszédet írt. Tolnait éppen nagy munka közben hívtuk fel, így fáradtan szabadkozott: ő most inkább nem mondana semmit, de éppen azért, mert néhány szóban, hirtelen, hevenyéz- zetten nem szeretne beszélni.

Mivel annak meg kéne adni a módját.

A módot, ami Bakát és emlékét megilleti.

Baka, aki tíz éve halt meg, még igazán közöttünk élhetne, hiszen a halál természetellenesnek tetsző ténye fokozottan tragikus, ha valakit olyan fiatalon ér el, mint őt. Nem lehet nem gondolni arra, hogy ötvenhét éves lenne, ha lenne, hiába tudjuk, nincsen „mi lett volna, ha”. De felnő egy generáció, például amelyikbe én is tartozom, és jönnek majd számtalan újak, melyekből kivész a fájdalom, mert a fájdalom a személyességhez tapad, és nem magához a műhöz, ami viszont, tudjuk, megmarad. A műben ugyanakkor mindent túl- él egy másfajta fájdalom, és nekünk, olvasóknak, ehhez lehet közünk, talán ez a dolgok rendje.

Nem tudom.

Ahogy azt sem tudom, sok-e vagy kevés, hogy én például tizennégy évesen olvastam először Baka-verseket; a halála után négy évvel történt, az ő emlékét megidéző szavalóversenyre készültem. Egy költővel találkozni, világát megismerni evidens, hogy az írásain keresztül lehet, hiszen a privát ismeretség csak az egyszerűen ajándékozhat meg, az olvasás viszont képes az igazi valóság megmutatására. Úgy hiszem, az évente megrendezendő versenyekről bármit gondolunk, csak hasznosnak tarthatjuk, hogy fiatal kezekbe adja Baka verseit, mert alkalmat ad a költészetével való találkozásra.

Bakáról beszélni bárki számára azért is nehéz lehet, hogy minden eltávoztott alkotóról az, mert két párhuzamos emlékezés fut egymás mellett, de egymástól szétszalaghatatlanul. Emlékezni az emberre és emlékezni a költő- re elválaszthatatlan, de elválasztandó feladat. Az utókor szempontjából az ember elvész, de a költő megmarad, aki megírta önmagát, önmaga emléke- zteté. De a Baka-jelenségben az a csodálatos, hogy mások is megírták őt magát.

Akik nem ismertük Bakát, csak olvassuk, de olvassuk hozzá Szív Ernőt, A berlini fekete füzetet vagy a Vonal alatt tárcáit, nehezen tudunk Baka Istvánnal úgy gondolni, hogy ne látnánk a képbe Bakó Andrást, akinek szakállán leng egy cérnaszál, akit a monográfusa „meg akar ölni”, aki Napóleonnal álmodik. Kettős játék ez, a személyesség irodalmivá való visszacelése, szép módszer az emlékezésre, az emlékeztetésre.

Ami marad, csak betű és szöveg. De nem hinném, hogy ez szomorú. Az, hogy talajtalan és bizonytalan világban élünk, tagadhatatlan tény, de vannak szövegek, és Baka ilyeneket írt, melyekben lehet találni kapaszkodót, ha másban nem, legalább a világ stabilpont-hiányának újra- és újra történő felfedezésében.

Emlékezni nehéz, mert nincs rá megfelelő mód.

De nem emlékezni nem lehet.

A legjobb, ha minden hallgat, a vers beszél.

T. T.

Baka István

Csak a szavak

Csak a szavak már nem maradt más csak a szavak csak a szavak a tő szavában úszom én hol a bínár mondata tapad

testemre és a mélybe húzva de hát az is csak szó a mély nevez meg és a név a szó majd kiszabadulva partot ér

csak a szavak már nem maradt más nem táplál a kenyér s a bor lélek vagyok ki test-koloncát burcolva folyton megbotol

a semmi és a lét közötti küszöbön bár ez a küszöb szó maga is csak és riadtan tévelygek a szavak között

jó volna lenni még talán de mit is tegyek ha nem lehet a szótáradba írj be s néha lapozz föl engem és leszek